

مرکز جهانی علوم اسلامی
جمهوری اسلامی ایران - قم - ۱۳۵۸

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

تحلیل فقهی پول

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش: فقه و اصول

نگارش: محمد عیسی هاشمی

استاد راهنما: حجة الاسلام و المسلمین حسن آقا نظری

استاد مشاور: حجة الاسلام و المسلمین سعید فراهانی فرد

اردیبهشت ۱۳۸۶

کتابخانه جامع مرکز جهانی علوم اسلامی

شماره ثبت: ۶

تاریخ ثبت:

مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده می باشد.
هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع بلا اشکال بوده و نشر آن در داخل کشور منوط به
اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

پایه علمی و فناوری ایران

تقدیم:

به آخرین سفیر هدایت، بهترین مربی و شایسته ترین الگوی جهان آفرینش، پیامبر اعظم و ائمه طاهرین علیهم السلام که با نور درخشان و برهان آشکار رسالت الهی را ابلاغ نمودند و دیگر آموزگاران خردمند و مهربانم که نور قرآن را هدایتگر سبز زندگی ام قرار داد. به پدرم، نوری که در آغاز کودکی ام خاموش شد و معلمی که خیلی زود از دست دادم، امید وارم خداوند متعال او را قرین مهر و رحمتش کند. به مادرم؛ شریف ترین گوهر زندگی ام که با گذاشتن قلم و کاغذ در دستانم مرا با علم و دانایی پیوند داد، حال که سالها رنج و محنت او را خسته و رنجور ساخته است، از خداوند متعال عمر با عزت برایش آرزو دارم.

سپاس و امتنان

خداوند بزرگ را سپاس می گذارم و بر محمد و خاندان پاکش درود می فرستم که توفیق تدوین این رساله را یافتم و نگارش آن را به پایان رساندم.

برخود لازم می دانم که با تمام وجودم از استاد محترم راهنما جناب حسن آقا نظری که دلسوزانه دستم را گرفتند و چراغ راهم بودند و استاد محترم مشاور آقای سعید فراهانی فرد که بزرگوارانه پیشنهادات ارزشمندشان را در اختیار حقیر قرار دادند و همچنین از مسئولین مرکز جهانی علوم اسلامی و مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی که بستر رشد و شکوفایی طلاب را فراهم نمودند و نیز از کلیه کسانی که مرا در تدوین و نگارش این رساله یاری رساندند صمیمانه تقدیر و تشکر می نمایم.

از همسرم که فداکارانه یاری ام دادند و زمینه مطالعه و تحقیق را در منزل فراهم ساختند.

چکیده

این رساله در سه بخش و ده فصل و جمع بندی در انتهای آن تنظیم گردیده است و هدف از آن شناخت ماهیت پول و رسیدن به حکم فقهی مربوط به آن است، از آن جا که پول موضوع بسیاری از احکام فقهی و حقوقی است از این رو شناخت دقیق ماهیت پول و استنباط احکام فقهی آن اهمیت ویژه دارد؛ زیرا عدم شفافیت ماهیت پول به احکام ناسازگاری در فقه خواهد انجامید و تنوع آراء فقهی و حقوقی را در حوزه فقه و حقوق موجب خواهد شد.

تا وقتی که پول به شکل سکه‌های طلا و نقره جریان داشت، ماهیت فلزی آن برای همه قابل تشخیص بود، اما وقتی پول کاغذی در جای پولهای فلزی نشست، و سپس پولهای تحریری و الکترونیکی که حتی همان کاغذ کم ارزش اسکناس را هم ندارد به جریان افتاد، ابهام در حقیقت و چیستی پول راه پیدا کرد و پرسشهای متعددی را جلو روی فقیهان قرار داد. پرسشهایی که فقط با مشخص شدن ماهیت و چیستی پول کنونی می توان برای آن پاسخی شایسته یافت، زیرا ماهیت و چیستی چیزی که پول است در تعلق حکم شرعی و حقوقی به آن دخالت تام دارد به طور مثال زکات زمانی به پول تعلق می گیرد که مسکوک طلا و نقره باشد و احکام صرف مانند تساوی ثمن و مثن و قبض و اقباض در جلسه عقد زمانی به پول تعلق می گیرد که طلا و نقره باشد.

به علت ابهام و عدم شفافیت در ماهیت پولهای کنونی بعد از جایگزینی اسکناس به جای فلزاتی چون طلا و نقره و نیز مطرح شدن عوامل تورّم و نوسانات شدید قیمتها که بر قدرت خرید پول تأثیر می گذارد و ارزش آن را در برابر منافع، کالاها و خدمات رانه شده می کاهد، مشکلی در عرصه بدنی ها مطرح گردید. احکام صرف و احکام مربوط به ضمان از دیگر گستره‌های چنین مشکلی است.

در این پایان نامه با بهره گیری از آراء و نظرات برخی از فقه پژوهان و اندیشه وران، نخست مال بودن پول را ثابت نموده سپس در پی شناخت ماهیت پول کنونی، دو نظریه قدرت خرید و ارزش اسمی را مورد بحث و تحلیل قرار داده و برخی از احکام فقهی پول را بررسی می کنیم.

فهرست مطالب

بخش اول: پیشینه پول و مفاهیم مال و مالیت

فصل اول: مفاهیم و کلیات ۲

۱ - مقدمه ۲

الف: بیان موضوع ۲

ب: سابقه تحقیق: ۳

ج: اهمیت و ضرورت تحقیق: ۳

د: روش تحقیق: ۴

هـ: پرسشهای تحقیق: ۴

۲ - بررسی واژگان ۵

فصل دوم: پیشینه و تاریخچه پول ۱۰

۱ - مبادلات پایا پای ۱۰

خصوصیات مبادله پایاپای: ۱۱

معایب و دشواریهای مبادلات پایاپای ۱۱

۲ - پول در گذر زمان ۱۳

یک - پول کالایی تمام عیار ۱۴

ویژگیهای پول کالایی تمام عیار ۱۵

دو - پول کالایی حقیقی (فلزی): ۱۵

مشکلات پولهای فلزی ۱۷

اثرات بکار گیری پول فلزی ۱۸

منشأ پیدایش پولهای فلزی ۱۸

سه - پول اعتباری ۲۱

انواع پولهای اعتباری ۲۴

الف - پول حکمی ۲۴

ب - پول تحریری (اعتباری، ثبتی) Depsitmoay ۲۴

تفاوتهای پول حکمی (اسکناس) و پول تحریری ۲۵

ج - پول الکترونیکی ۲۶

۲۸	ویژگی‌های پول الکترونیکی
۲۹	۳- وظایف پول
۳۱	فصل سوم: مال و اقسام آن
۳۱	۱- مال از دیدگاه اهل از لغت
۳۲	۲- مال از دیدگاه حقوق دانان
۳۴	۳- مال و مالیت از دیدگاه فقهاء
۳۷	۴- مال حقیقی و اعتباری
۳۸	۵- مال قیمی و مثلی
۴۰	۶- فلسفه تقسیم بندی کالاها به قیمی و مثلی

بخش دوم: ماهیت و چیستی پول

۴۴	فصل اول: مالیت پول
۴۴	۱- سند بودن پول
۴۶	۲- حواله بودن پول
۴۷	۳- رسید بودن پول
۴۸	۴- مال بودن پول

۵۲	فصل دوم: مالیت پول از حیث حقیقی و اعتباری
۵۲	تعریف پول
۵۵	منشأ پول شدن
۵۷	ماهیت اعتباری پول
۶۰	تفاوت پولهای اعتباری با پولهای حقیقی و سایر اموال
۶۰	۱- ماهیت پول های اعتباری
۶۰	۲- عرضه پولهای اعتباری
۶۱	۳- منشأ ارزش مبادله‌ای

۶۲	فصل سوم: ماهیت پول از حیث مثلی و قیمی
۶۲	۱- پول نه مثلی و نه قیمی
۶۳	۲- مثلی و قیمی بودن پول در افق زمان
۶۴	۳- قیمی بودن پول

- ۶۵ ۴- مثلی بودن پول
- ۶۶ الف - نظریه قدرت خرید
- ۷۱ ب - نظریه ارزش اسمی

بخش سوم: احکام فقهی پول

فصل اول: کاهش ارزش پول و جبران آن ۷۴

- ۷۵ ۱- موافقان جبران کاهش ارزش پول
- ۷۶ الف: دلایل موافقان جبران کاهش ارزش پول با توجه به ماهیت آن
- ۷۶ ب: دلایل فقهی موافقان جبران کاهش ارزش پول و نقد و بررسی آن
- ۸۷ ۲- مخالفان جبران کاهش ارزش پول و بررسی دلایل آن

فصل دوم: قرض ربوی پول ۹۵

- ۹۵ ۱- تعریف قرض
- ۹۵ ۲- ویژگی های عقد قرض
- ۹۶ ۳- قرض ربوی پول
- ۹۸ جریان ربا در قرض های مصرفی و سرمایه گذاری
- ۹۹ دلایل قائلان به عدم ربا در قرض های سرمایه گذاری و نقد و بررسی آن
- ۱۰۴ توجیهات اخذ زیاده (بهره) در قرض ربوی پول

فصل سوم: خرید و فروش پول ۱۰۷

- ۱۰۹ ۱- خرید و فروش نقدی اسکناس
- ۱۱۰ ۲- خرید و فروش نسبه اسکناس
- ۱۱۲ ایراد های به فروش نسبه اسکناس

فصل چهارم اجاره و جعاله پول ۱۱۵

- ۱۱۵ ۱- اجاره پول
- ۱۱۶ ۲- جعاله اسکناس
- ۱۱۸ جمع بندی و نتایج

منابع ۱۲۳

بخش اول

پیشینه پول و مفاهیم مال و مالیت

ک فصل اول : مفاهیم و کلیات

ک فصل دوم : پیشینه و تاریخچه پول

ک فصل سوم : مال و اقسام آن

فصل اول : مفاهیم و کلیات

۱ - مقدمه

الف: بیان موضوع

یکی از مقوله های بسیار مهم، نو ظهور و مسأله آفرین در حوزه اقتصاد موضوع بحث انگیز پول است. پول یک پدیده سحرآمیز و جادویی است که در همه زوایای زندگی فردی و اجتماعی انسان امروز نفوذ کرده کار کرد و نقش بسیار پیچیده و گسترده بخود گرفته است.

پیشرفت های اقتصادی جهان بویژه در قرن اخیر چنان نقش و ماهیتی به پول داده است که از آن بعنوان سکان فرماندهی، هدایت، و ارشاد اقتصاد و جامعه نام می برند. در نقش و جایگاه اجتماعی آن دانشوران علوم اجتماعی گفته اند: «انسان اشرف مخلوقات است، پول اشرف آفریده انسان» آری پول شمشیر دودی است که می توان با برنامه ریزی واقع بینانه، عادلانه و انسانی بهروزی بشر را تأمین کرد و دین را در دنیا گسترش داد و هم می توان با سیاستهای ناعادلانه پولی و بی اعتنا به نقش آن، طغیان، تباهی و سیه روزی را برای بشر به ارمغان آورد. همانطوری که پول می تواند به وسیله رفاه و آسایش زندگی تبدیل شود تحصیلات و آینده انسان را تأمین کند می تواند مایه بدبختی او شود و زمینه سقوط او را از مقام انسانی فراهم کند، پول هم به انسان آزادی عمل، انتخاب و استقلال می دهد و هم او را در زنجیر خود خواهی و زیاده طلبی اسیر می سازد، فرصت های حقیقت جوینی، کمال خواهی و سعادت ورزی را از او سلب می کند. پول تنها وسیله مبادله نیست

و نقش آن فقط در معیار ارزش، وسیله ذخیره ارزش و دیگر متغیرهای اقتصادی مانند سطح تولیدات فعالیت‌های اقتصادی و روش توزیع خلاصه نمی شود. بلکه پول ابزار سلطه سیاسی و عامل توسعه اقتصادی و علت اصلی تحرک و یا رکود جامعه است. پول معیاری برای سنجش توان اقتصادی و مالی جوامع به حساب می آید. پول و سیاست‌های پولی درست، ابزاری کارا برای کنترل تورم، تحرک و رونق اقتصادی است.

ب: سابقه تحقیق: اگرچه تحقیقاتی توسط برخی از محققین و پژوهشگران در این زمینه انجام گرفته و در بعضی از مراکز حوزه علمیه قم بدین مهم پرداخته شده و نتایجی نیز بار آورده که موجب امیدواری محققان و پژوهشگران گردیده است با این وجود حجم فعالیت های انجام شده در برابر آنچه می بایست صورت پذیرد بسیار نا چیز می نماید و ضروری است که گروه‌های مستعد دیگر نیز به این کار دست یازد و با کوشش‌های مداوم و عمیق بحث‌های مربوط به اقتصاد اسلامی و جوانب آن را مورد کنکاش قرار دهند. از این رو امید می رود که این نوشته منشأ آثار مفیدی در کمک به حل این معضل باشد.

ج: اهمیت و ضرورت تحقیق: تحقیق درباره اقتصاد اسلامی کاری در خور بایسته است. تبیین چهره قوانین مالی و ارزش‌های اقتصاد اسلام و استنباط مکتب اسلامی کار سترک می باشد. و پرداختن به برخی از موضوعات ویژه و مستقل و شناخت دقیق پدیده های نوظهور مثل «پول کاغذی»، جهت استخراج حکم فقهی آن و رعایت مناسبت حکم با موضوع کاری ضروری و حیاتی است که نیاز به آن بیش از هر زمان دیگری احساس می شود. آنچه بیش از همه مورد حاجت و نیاز است شناخت کامل پدیده های نظیر پول است که در زمان حاضر با آن مواجه هستیم. چرا که پول پدیده ای است که مصادیق آن از آغاز حضورش در جوامع بشری تاکنون تحولات زیادی را بخود گرفته اند، در عین حال ماهیت و چیستی آن همچنان دچار پیچیدگی و ابهام است. بدیهی است که امروزه مردم از فقیهان و عالمان دینی انتظار دارند که حکم قطعی موضوعاتی نظیر پول را به صراحت بیان دارند و سؤالاتی نظیر: آیا در اسکناس ربا وجود دارد یا نه؟ آیا در تورم های بالا جبران کاهش ارزش پول لازم است یا خیر؟ و آیا قدرت خرید پول ملاک مالیت آن است و یا ارزش اسمی؟ و ده‌ها پرسش دیگر، شایسته پاسخ می باشد از این رو حاملان فقه می باید دقت

لازم را جهت تبیین احکام مربوط به آن، بکار گیرند.

روشن است که اظهار نظر قطعی و صریح راجع به این موضوع نیازمند شناخت ماهیت و عملکرد پیچیده ای آنهاست برای مثال حکم دادن راجع به اینکه در اسکناس ربا وجود دارد یا خیر؟ نیازمند این است که فقیه بخوبی از تاریخ شکل گیری و خلق پولهای کاغذی و نقشی که آنها در مبادلات داشته و دارند و ماهیت متغیر و تحول پذیر آنها آگاهی کافی داشته باشند تا حکم نمایند آیا اسکناس یک موضوع مستحدثه است و چون حکمی از جانب شارع در رابط با آن به دست ما نرسیده است گرفتن زیاده در آن جایز و بدون اشکال است. یا اینکه حکم کند که فرق بین درهم و دینار رایج در زمان شارع و اسکناس نیست و حکم به حرمت مطلق نمایند.

د: روش تحقیق: در این پژوهش جمع آوری مطالب به نحوی توصیفی و به صورت کتابخانه‌ای - اسنادی - انجام شده و استفاده از نظریات اندیشمندان، کتاب‌ها و نشریاتی که در موضوع بحث مطالبی داشته بیشتر به روش قیاسی مورد توجه قرار گرفته و تبیین گردیده است.

ه: پرسشهای تحقیق:

پرسش اصلی: حقیقت و ماهیت پول چیست؟

پرسش های فرعی

۱- پول کالای مثلی است یا قیمی؟

۲- آیا کاهش ارزش پول ضمان دارد یا خیر؟

۳- حکم فروش تشبیه پول چیست؟

۴- اجاره و جعاله پول چه حکمی دارد؟

۵- حکم اخذ بیشتر به مقدار تورم در قرض الحسنه چیست؟

۲ - بررسی واژگان

پول: پول در اصل کلمه‌ای است یونانی که از واژه‌ی لاتینی پکوس (pecus) به معنای گله گوسفند گرفته شده! در زبان رومی هم پول از واژه دام مشتق شده که مفهوم آن روشن است، رویه هندی از واژه «روبا» که معنای گله می‌دهد اخذ شده.^۱

احتمالاً کلمه پول و پکوس که ریشه لفظی آن است معادل کلمه مال در زبان عربی و شرعی است، چون در زبان دینی مال معمولاً در مورد گله شتر و گوسفند و امثال آن بکار برده شده و در مورد پول فلزی هم بکار رفته است.^۲

مثلاً در آیه شریفه «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً»^۳. منظور از کلمه اموال شتر، گاو، گوسفند، جو، گندم، درهم، دینار، خرما، کشمش و امثال آنها است.

در افکار عمومی مفهوم پول دارای تعبیری مختلفی است، در باور عمومی نه تنها پول تعریفهای گوناگونی دارد بلکه مصادیق و کاربردهای مختلفی نیز دارد. در محاوره عادی مردم واژه پول دارای مصادیق متعددی، مانند سکه و اسکناس، درآمد و ثروت به کار برده می‌شود. هنگامی که از فردی سؤال می‌شود، آیا پول همراه داری؟ مقصود این است که آیا سکه و اسکناس (Currency) داری؟ یا هنگامی که گفته می‌شود، فلانی پولدار است؛ منظور این است که آن شخص ثروت مند است. در این جا مقصود از واژه پول همان ثروت (wealth) است. یا هنگامی که سؤال می‌شود در ماه چقدر پول بدست می‌آوری مقصود درآمد (income) است در حالیکه پول (money) با اسکناس، مسکوک، درآمد و ثروت تفاوت دارد.

اسکناس و مسکوک وسیله‌ای برای بخشی از پرداختهاست. همچنین مفهوم آن اخص از مفهوم پول است تعریف به اخص تعریف صحیحی نیست. ثروت نیز مفهوم عامی است که تمامی اموال و دارائیهای را شامل می‌شود در حالی که پول مال اعتباری است تعریف به اعم نیز تعریف صحیحی نیست. درآمد، یک متغیر جریانی (flow) است و شامل پول و سایر

۱. محمد حسین ابراهیمی، ربا و قرض در اسلام، ص ۳۰-۳۱، قم، ۱۳۷۲. و منوچهر فرهنگ، اقتصاد سیاسی، ج ۲ ص ۳۱۸.

۲. ابو الحسن دیانت، فرهنگ تاریخی سنجش‌ها و ارزشها، ج ۲ ص ۶۱.

۳. قرآن کریم، توبه ۹ آیه ۱۰۳.

کالاهایی می شود که در ازای کار یا فروش کالا و خدمت بدست می آید و خود پول نیست؛ هرچند به جای کالا یا خدمت درازای پول آن بعنوان درآمد بفرد داده می شود پس پول درآمد نیست و یک متغیر انباره بحساب می آید^۱.

مال: هر کالا یا شیئی که دارای ارزش مبادله ای است و یا هرچه که امکان استفاده از آن وجود دارد و شرع انتفاع از آن را حلال کرده است مال نامیده می شود^۲. از این رو در فقه مال چنین تعریف شده است.

مال چیزی است که مورد رغبت و تقاضای عقلا باشد به گونه ای که حاضر باشند در مقابل آن عوض بپردازند. مال یک اعتبار عقلایی است که ازفایده دار بودن یک چیز نشأت می گیرد به گونه ای که سبب پیدایش میل و تقاضای مردم می گردد و نسبت به آن از یکدیگر پیشی می گیرند^۳.

عرف و عقلا لفظ و عنوان مال را برای اشاره به ذات شیئی که متصف به وصف مالیت یا ارزش مبادله ای شده است به کار می برند، آن ذات و شیء فرقی نمی کند که عین خارجی باشد یا کلی فی الذمه مانند دین یا حق مانند حق تحجیر یا منفعت مانند سکنا بی خانه، زیرا هر یک از اینها مفید بوده و نیازی از نیازهای انسان را برطرف می کند و قابل اختصاص و کمیابی است و به همین سبب ارزش مبادله ای و اقتصادی دارد که وصف نسبی و اضافی است^۴.

مالیت: عرف و عقلا عنوان مالیت را فقط برای اشاره به صفت ارزش مبادله ای که وصف نسبی و اضافی است بکار می برند این وصف از آن جا که ذاتی شیء نیست غیر دائم و ذایل شدنی است^۵.

مثلی: مال «مثلی» مالی است که اجزایش در قیمت و منفعت مساوی باشد و صفات آن ها

1. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، پول در اقتصاد اسلامی ص ۷.

2. سید محمد حسینی، فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی، ص ۴۳۵.

3. محمد مهدی کرمی و محمد پورمند، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، ص ۵۹.

4. سید ابوالقاسم موسوی خوی، مصباح الفقاهة، ج ۲ ص ۱۶ و ۱۷. سید محمد حسن بجنوردی، القواعد الفقهیه، ج ۲ ص ۲۹ و ۳۰.

5. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن کریم

به هم نزدیک باشد مانند حبوبات^۱ به تعبیر دیگر مال «مثلی» عبارت از مالی است که نمونه های مشابه داشته باشد و یا افراد آن دارای خصوصیات مشابهی باشند مانند یک نوع خاص تلویزیون یا لیوان که محصول یک کارخانه است و افراد آن همه دارای یک نوع مواد ساخت، ابزار و لوازم، رنگ و یک میزان مطلوبیت است این نوع مال اگر از بین برود ضامن می بایست مشابه آن را به طرف بپردازد. مگر اینکه مالک حاضر باشد قیمت آن را باز پس گیرد.^۲

قیمتی: مال قیمی مالی است که واحدهای آن با هم فرق می کند به همین دلیل دارای قیمت‌های متفاوتی است. بنابر این اگر مال قرض گرفته شده، مثلی باشد. طبعاً قرض گیرنده عهده دار مثل آن و اگر از نوع قیمی باشد ضامن قیمت آن است.^۳

تورم: یعنی افزایش سطح عمومی قیمت‌ها در طول یک دوره معین و یا افزایش مستمر و مداوم قیمت‌ها در مدت معتناهایی از زمان^۴. تورم همیشه و در همه جا یک پدیده پولی است و هر عاملی که دلیل افزایش قیمت‌ها باشد بدون افزایش کمی و کیفی پول برای همراهی کردن با آن ادامه نخواهد داشت.

افزایش عرضه پول به طور مستقیم موجب به وجود آمدن تقاضا برای تولیدات حقیقی می گردد، در این صورت اگر قبلاً ظرفیت های تولیدی اشباع شده باشد و یا تنگناهای تولیدی وجود داشته باشد. صرفاً قیمت کالاها و خدمات افزایش خواهد یافت به هر حال ریشه تورم هرچه باشد مهم این است که در طول زمان ارزش پول را کاهش می دهد.

اجاره: عبارت از تملیک عمل یا منفعت در مقابل عوض است^۵ و یا عبارت از انتقال (به مالکیت در آوردن) منفعت اموال یا باز دهی نیروی انسانی به دیگری در مقابل مبلغ

۱. سید محمد حسینی، فرهنگ لغات و اصطلاحات فقهی، ص ۴۴۴.

۲. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، پول در اقتصاد اسلامی ص ۷۶.

۳. همان.

۴. پل سامولسن، اقتصاد ص ۴۷۷ و دورنبوش استنلی فیشر، اقتصاد کلان ص ۲۸ و ۲۹، احمد علی یوسفی، ربا و تورم ص ۱۳۴.

۵. سید محمد کاظم طباطبایی یزدی، العروة الوثقی ج ۲ ص ۵۷۴.

مشخص است^۱. قرارداد اجاره دارای شرایط ذیل می‌باشد.

۱- با دوام بودن موضوع اجاره: موضوع اجاره در برابر بهره برداری از آن بایستی با دوام باشد مانند زمین و ساختمان، ماشین آلات و وسایل نقلیه و... بنابراین اموالی که با مصرف از بین می‌رود چون خوراکیها نمی‌تواند موضوع قرارداد اجاره باشد.

۲- معلوم بودن عوضین: موضوع اجاره، منفعتی که مورد اجاره است، وجهی که در مقابل اجاره باید پردازد (مال الاجاره) و مدت اجاره همگی باید معلوم باشد بنابراین اجاره یکی از دوخانه، اجاره یک ماشین بدون مدت استفاده یا اجاره یک ساختمان بدون تعیین اجرت باطل خواهد بود.

۳- قابلیت بهره برداری: موضوع اجاره باید قابل بهره برداری بوده و مانعی برای بازدهی آن نباشد.

۴- موجر باید مالک مورد اجاره باشد و حق اجاره دادن آن را داشته باشد.

۵- ممنوعیت قانونی برای اجاره وجود نداشته باشد.

جعاله: یکی از قراردادهایی که در امور بازرگانی، تولید و صنعت کاربرد دارد جعاله است. جعاله عبارت است از متعهد شدن شخصی حقیقی با حقوقی به پرداخت دستمزد معین در برابر انجام دادن عمل معلوم^۲ قرار داد جعاله دارای دو رکن است: جاعل و عامل. جاعل یا ملتزم شونده کسی است که ملزم به پرداخت حق الزحمه (جُعَل) است.

عامل اجرا کننده مورد قرار داد است که با انجام عمل مورد قرار داد استحقاق دریافت جعل (پاداش) را از جاعل پیدا می‌کند قرارداد جعاله به دو صورت عام و خاص منعقد می‌شود در جعاله عام ممکن است عامل معین نباشد برای مثال جاعل یا کارفرما به صورت عمومی اعلام می‌کند هرکس این کالا را برای من به فلان قیمت بفروشد یا وسیله نقلیه گمشده مرا پیدا کند و... مبلغ معینی به او پرداخت می‌گردد. پس از اعلام کار هرکس خواسته او را عملی ساخت می‌تواند از پاداش مذکور برخوردار شود. در جعاله خاص

1. امام خمینی، تحریر الوسیله ج ۱ ص ۵۲۴ و محمد حسن نجفی، جواهر الکلام ج ۲۷ ص ۲۰۴، محمد مهدی کرمی و محمد

پورمند، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی ص ۱۰۱.

2. محمود عبد اللهی، مبانی فقهی اقتصاد اسلامی، ص ۲۰۱.

قرارداد به صورت خصوصی بین کارفرمای مشخص و عامل معین منعقد می شود.

دسترس به این مدرک بر پایه آیین نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان نامه ها، و رساله های تحصیلات تکمیلی و صیانت از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شماره ۱۹۵۹۲۹/۱۹۵۹۲۹ و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدف های علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایه قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوط شدنی است.

فصل دوم: پیشینه و تاریخچه پول

۱- مبادلات پایا پای

در جوامع ابتدایی چیزی به عنوان پول مطرح نبود (جامعه ای بدون پول) به جای استفاده از پول، داد و ستد و مبادلات بصورت پایاپای (مبادلات تهاتری) انجام می گرفت یعنی تبادل کالا به کالا یا کالا با کالا با خدمت که در آن انسان ها با تولید زیادتر مازاد تولید خود را با مازاد تولید دیگران مستقیماً مبادله می کرد مثلاً یکی برنج می داد و از دیگری گندم می گرفت مردم با مبادله مستقیم کالا به کالا یا کالا به خدمت به تأمین نیازهای محدود خود می پرداختند. این نوع داد و ستد ها معمولاً در یک اقتصاد ساده و کوچک در محدوده یک قبیله، روستا، شهر و... صورت می گرفت و در ضمن آن دو طرف معامله کالاهای مازاد بر مصرف خود را با یکدیگر معاوضه می کردند. هرکس کالای را که برای او قابل استفاده نبود یا بر اثر احتیاج به کالای دیگر، حاضر به معاوضه آن بود، به شخص دیگر که متقاضی کالای او بود می داد و متقابلاً کالای وی را بعنوان عوض دریافت می کرد. این شیوه در عمل بر اثر گرایش انسان به دو اصل تقسیم کار و تخصص که بازدهی بیشتری برای افراد داشت بتدریج نضج گرفت و هر فردی که بیش از نیاز شخصی خودش تولید می نمود برای تأمین نیازهای دیگرش مازاد آنرا با مازاد تولیدات دیگران مبادله می کرد. این قبیل داد و ستد ها که در جوامع ابتدای متداول بود و شاید هنوز هم در برخی نقاط دنیا رایج باشد مبادله مستقیم کالا به کالا یا مبادله پایا پای نام دارد. امروزه دولتهایی که خروج و ورود ارز را شدیداً کنترل می کنند در معاملات خود با کشورهای دیگر از سیستم مبادله پایاپای استفاده می کنند.

خصوصیات مبادله پایاپای:

- الف: در مبادله پایاپای طرفین معامله هم تولید کننده وهم مصرف کننده بودند.
- ب: در مبادله پایاپای انبار کردن تولیدات برای مدت طولانی بعلت فساد پذیری کالاها و نیاز تولید کننده به تولیدات دیگران امکان نداشت.
- ج: در مبادلات پایاپای فقط تولید منبع ثروت شمرده می شد و مبادله هیچ گاه موجب افزایش ثروت نمی گردید، زیرا تولید ملازم با مصرف بود و از آن جدا و منفک نمی شد.
- د: در مبادله پایاپای تولید بطور مستقیم با خدمات و تولیدات دیگران در ارتباط بود و در این میان واسطه‌ای در کار نبود^۱.

معایب و دشواریهای مبادلات پایاپای

۱- مشکل کثرت قیمت های نسبی:

در مبادلات پایاپای، خریداران و فروشندگان باید از قیمت های نسبی کالاهای مورد خرید و فروش خود مطلع باشند، مثلاً هر گاه در جامعه پنج کالا وجود داشته باشد، ده قیمت نسبی وجود دارد و به همین ترتیب در صورت وجود ۱۰۰ کالا تعداد تعداد قیمت های نسبی برابر با $\frac{100 \times 99}{2}$ خواهد شد.

$$\frac{\text{قیمت A}}{\text{قیمت E}} \quad \text{و} \quad \frac{\text{قیمت A}}{\text{قیمت D}} \quad \text{و} \quad \frac{\text{قیمت A}}{\text{قیمت C}} \quad \text{و} \quad \frac{\text{قیمت کالای A}}{\text{قیمت کالای B}}$$

$$\frac{\text{قیمت B}}{\text{قیمت E}} \quad \text{و} \quad \frac{\text{قیمت B}}{\text{قیمت D}} \quad \text{و} \quad \frac{\text{قیمت B}}{\text{قیمت C}}$$

$$\frac{\text{قیمت C}}{\text{قیمت E}} \quad \text{و} \quad \frac{\text{قیمت C}}{\text{قیمت D}}$$

$$\frac{\text{قیمت D}}{\text{قیمت E}}$$

۱. علی ماجدی وحسن گلریزی، پول و بانک از نظریه تا سیاست گذاری، ص ۱۶. بخش فرهنگی جامعه مدرسین خوزه علمیه

قم، پول و نظامهای پولی به ضمیمه تاریخ پول از آغاز اسلام تا زمان غیبت، ص ۲۴.